

SCHRIJFVAARDIGHEID : CREATIEF SCHRIJVEN

Probleemstelling

Onze samenleving vervreemdt van het geschreven woord : schriftelijke communicatie wordt geleidelijk vervangen door het meer directe mondelinge taalverkeer en het beeld komt steeds meer centraal te staan. Schrijven heeft enorm veel van zijn communicatieve functie verloren ; het gevolg van dit alles is dat het als een karwei wordt ervaren. Mogen we van leerlingen dan nog verwachten dat ze vaardig willen (en kunnen) leren omspringen met de pen ? Iedere leerkracht zal deze retorische vraag (gelukkig maar) positief beantwoorden.

Met het traditionele opstel over 'de schoonheid van de natuur' wordt echter onderstreept

- dat het voor de meeste leerlingen onzinnig is om creatief te leren schrijven. Een zeer klein aantal - uitzonderingen niet te na gesproken, zal spontaan naar de pen grijpen om een natuurervaring op papier te zetten. Een foto bijvoorbeeld zegt veel meer.
- dat het ook helemaal niet leuk is om te schrijven. Zeer vaak krijgt de leerling na zijn werkstuk negatieve feedback.
- dat van de leerlingen haast het onmogelijke gevraagd wordt. Zij moeten gevoelens of gedachten op een adequate manier verwoorden, zonder dat er een directe aanleiding aan vooraf gegaan is, op bevel dus ...

Hoe moet het dan met het creatief schrijven op school : wat moet men ermee ? In dit artikel willen we laten zien dat het mogelijk is om het creatief schrijven van de leerlingen te bevorderen en het voor hen aantrekkelijker te maken. De voorwaarde daartoe is volgens ons een betere integratie van het onderwijs in creatief schrijven en de literatuurstudie, waardoor een vruchtbare afwisseling kan ontstaan tussen deze twee formeel gescheiden vakonderdelen. Door de leerlingen gerichte leeservaringen te laten opdoen i.v.m. fictionele teksten, kunnen een aantal waardevolle technieken worden aangereikt waardoor het creatief schrijven van de leerlingen wordt verrijkt. Daarnaast kan het zelf schrijven van fictionele teksten het inzicht van de leerling in het verschijnsel literatuur verruimen.

Doelstellingen van het schrijfonderwijs

Doorgaans worden er drie groepen doelstellingen onderscheiden die door goed schrijfonderwijs beoogd moeten worden. Vooreerst zijn er de zogenaamde retorische doelstellingen, die betrekking hebben op de doel- en publiekgerichtheid van een tekst. Concreet wordt daaronder verstaan dat de leerlingen zich een beeld moeten kunnen vormen van wat ze precies met hun tekst willen bereiken. Bovendien moeten ze hun produkt kunnen aanpassen aan het lezerspubliek. Op de tweede plaats zijn er de tekstuele doelstellingen, waarin de vormelijke eisen m.b.t. het schriftelijk taalgebruik worden geëxpliciteerd.

De inhoudsdoelstellingen tenslotte, verwijzen naar het vinden van inhoud, het selecteren ervan en het samenbrengen tot een coherent geheel.

Voor een verdere uitwerking van de subdoelen verwijzen we graag naar Daems (1982).

Het zal duidelijk zijn dat deze doelstellingen niet zonder meer onafhankelijk van elkaar kunnen worden gezien. In wat volgt willen we ons echter hoofdzakelijk beperken tot de tekstuele doelstellingen.

Praktische uitwerking

Om literatuurstudie op een efficiënte manier te koppelen aan het onderwijs in creatief schrijven, dienen er een aantal fasen te worden doorlopen. Het spreekt immers voor zich dat ver doorgedreven literatuurstudie niet automatisch leidt tot grotere schrijfvaardigheid. Het is niet voldoende om de leerlingen inzicht bij te brengen in vb. verhaaltechnische aspecten van de literatuur. We moeten ook de volgende stap durven zetten naar een creatieve toepassing van deze technieken, waarbij de geleidelijkheid van het proces niet uit het oog mag worden verloren. Het hele onderwijsgebeuren kan zo worden geordend in drie fasen :

- fase 1 : de leerlingen verwerven gerichte leeservaring en de door de auteurs gebruikte verhaaltechnische en stilistische middelen worden geëxpliciteerd.
- fase 2 : inoefening van een aantal deelvaardigheden die vereist zijn om de geleerde technieken toe te passen in een zelfgeschreven tekst. Deze fase leent zich goed tot differentiatie.
- fase 3 : creatieve toepassing van de technieken in een zelfgeschreven tekst.

FASE 1 : GERICHTE LEESERVARING.

Aan de hand van een aantal teksten wordt de leerlingen het inzicht bijgebracht dat de beschrijving van de ruimte op verschillende manieren functioneel kan zijn in een tekst :

- a. Ruimtebeschrijving kan een aanwijzing zijn voor de sociale stand van de personages.
 - b. Ze kan de emotionele gesteldheid van personages illustreren.
 - c. Ze kan stemmingsveranderingen verlevendigen.
- Om dit inzicht bij te brengen gebruiken we teksten uit detectiveverhalen (zie noten). We illustreren punt c.

'Hou je dan zoveel van me ?'

'Heel, heel veel.'

Ze hadden elkaar aangekeken en een warm, veilig gevoel doorstroomde haar. Natuurlijk wist ze dat haar vader van haar hield, daar had ze nooit aan getwijfeld.

'Mag ik nu roeien ?'

'Goed.'

Ze verwisselden van plaats. Terwijl de boot langzaam voortdreef, had haar vader de thermosfles met chocolademelk gepakt die haar moeder altijd meegaf. Opeens was haar wat merkwaardigs opgevallen. Bij het openschroeven gebruikte haar vader niet zijn hele hand, maar slechts drie vingers. Ze was stomverbaasd geweest, des te meer over het feit dat ze dit voor de eerste keer opmerkte.

'Hé, laat je hand 's zien,' zei ze.

Ze had de roeispaan losgelaten en wilde zijn hand pakken. In een reflex trok haar vader die terug. Dat gebaar had ze onbegrijpelijk en vreemd gevonden ; haar vader die haar zijn hand weigerde ! Pas later zou ze begrijpen dat het was geweest om haar de pijn te besparen.

'Wat is er met je hand ?'

Er volgde geen antwoord. Haar vader ontweek haar blik en bedekte met zijn linkerhand de rechter, alsof hij die wilde verbergen. De stemming was meteen omgeslagen. Een windvlaag - waar kwam die vandaan ? - deed de boot wiebelen, ze moest zich aan de rand vastgrijpen. Het water dat enkele minuten geleden nog vonkte, leek koud en donker. Er was iets onheilspellends in de middag geslopen.

Mogelijke inzichtelijke vragen bij het fragment :

- (1) Met welk woord uit de tekst zou je de stemming in het begin van het fragment kunnen beschrijven ?
- (2) Met welk woord kan je de stemming aan het einde van het fragment beschrijven ?
- (3) Wat betekent dat precies ?
- (4) Welke gebeurtenis veroorzaakt de stemmingsverandering ?
- (5) Wat precies is er veranderd in de natuur ?

FASE 2 : INOEFENING VAN DEELVAARDIGHEDEN.

In dit stadium kunnen een hele reeks activiteiten aan bod komen, die de leerlingen begeleiden om de moeilijke stap naar zelf schrijven te overbruggen. Een greep uit

de mogelijkheden kan dit wellicht verduidelijken.

a. Het vinden en selecteren van inhoud

OEFENING.

Wat betekenen voor jou de volgende stemmingen ?

Geef telkens een concreet voorbeeld.

(TIP : raadpleeg eventueel je woordenboek)

- tegenslag	- hoop
- wanhoop	- gezelligheid
- onheil	- genot
- geluk	- verdriet

OEFENING.

Welke beschrijvingen van de ruimte passen best bij de opgegeven stemmingen ? Motiveer je antwoord.

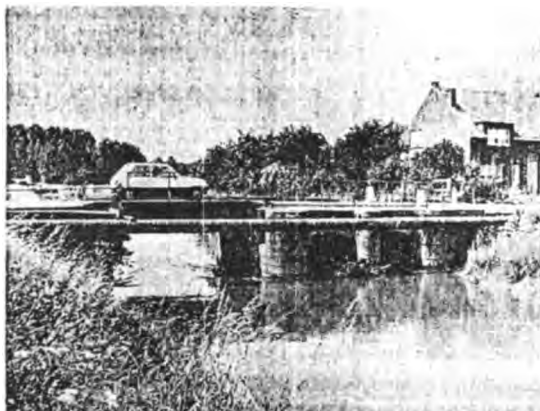
- verliefdheid	- De regen plensde tegen de ruiten, opgezweept door een gierende noorderwind. Het begon donker te worden.
- gezelligheid	
- ongeluk	- Het was een heerlijke dag. De zon scheen en de vogels floten in de bloesemende Japanse kerselaars in onze tuin. De frisse lentewind ...
(...)	(...)

OEFENING.

De leerlingen beschrijven op elkaar lijkende foto's (mondeling of schriftelijk). Daartoe wordt de klas opgedeeld in groepjes. Iedere groep bereidt een beschrijving voor. Nadien worden de foto's voor de klas gebracht. Elke groep leest zijn beschrijving voor, terwijl de andere leerlingen evalueren door te achterhalen over welke foto het gaat.

Een andere mogelijkheid bestaat erin de groepjes allemaal dezelfde foto te laten beschrijven en nadien tot een vergelijking van de teksten over te gaan.

Een voorbeeld van geschikte foto :

OEFENING.

De tekst over stemmingsveranderingen (zie boven) wordt door de leerlingen herschreven, waarbij de volgorde van de stemmingen dient te worden omgewisseld :

1. onheilspellend (gebeurtenis),
2. gevoel van veiligheid.

b. Tekstuele vaardigheden.

Hier kan concreet worden gewerkt aan allerlei stilistische vaardigheden in functie van ruimtebeschrijving.

OEFENING.

- (1) Onderstreep in onderstaande tekst de woorden die volgens jou een griezelige atmosfeer opwekken. Motiveer je antwoord.

'Daar is het,' zei hij.

'Nou en ? Ben je soms bang ? Je vader heeft toch gezegd dat hij je wilde helpen.'

Rudi knikte. Maar wat betekende precies 'helpen' ?

'Ik wacht hier !', fluisterde Marmot.

'Waarom fluister je ?'

'Spannend, hee ? Nou, veel geluk.'

Rudi probeerde de vreemde prop in zijn keel weg te slikken.

'Bedankt', zei hij.

Hij stapte door de achteringang het park binnen.

Het park is gesloten na zonsondergang.

Uitgelopen, roestige letters op een witte emailplaat. Rudi

bleef staan. Gesloten ? Het hek was helemaal niet gesloten.

De ketting was nieuw en goed geolied. Hadden ze dat hek speciaal voor hem opengelaten ? Zoiets als een val ?

- (2) Vervang je onderstreepte woorden zodat de tekst zijn griezeligheid helemaal verliest.

OEFENING.

- (1) Onderstreep in volgend fragment de woorden die erop wijzen dat het om rijke mensen gaat. Motiveer !

Mansson sloop eerst over het gras onder de bomen in de richting van het huis en vervolgde zijn weg tussen de rijen bloeiende goudenregen en jasmijn en kwam uit aan de achterkant van het huis, dat stil en verlaten was met gesloten luiken en keuken-en-keldertrappen en diverse geheimzinnige uitbouwsels. Hij volgde het pad naar rechts, stapte over een bloemenbed, gluurde om een hoek en bleef doodstil staan tussen de pronkende pioenrozen.

Het tafereel was om diverse redenen een streling voor het oog. De grasmat was heel groot en groen en even goed geschoren als een Engels golfveld. In het midden bevond zich een niervormig zwembad met lichtblauwe tegels met heldergroen glinsterend water. Aan de andere kant van het zwembad was een

sauna gebouwd en een gymnastiekgelegenheid met een brug en ringen. Op de inrit naar het huis stonden een Jaguar en een Mercedes-coupé geparkeerd.

- (2) Vervang deze woorden zodat het om arme mensen gaat.
- (3) Zijn er in de tekst ook woorden die geheimzinnigheid suggereren ?
- (4) Door welke woorden kan je ze vervangen om elk spoor van geheimzinnigheid weg te werken.

OEFFENING.

Op beschrijvende woorden vs. loperwoorden.

- (1) Vervang het loperwoord ZIJN door een genuanceerder werkwoord.
 - De man is een probleem voor zijn omgeving.
 - Het boek is van de vorige eeuw.
 - (...)
- (2) Som zoveel mogelijk werkwoorden op die ongeveer hetzelfde betekenen.
vb. schreeuwen : roepen, tieren, kelen, gillen, ...
Gebruik twee van deze werkwoorden in een zin.
- (3) Zoek synoniemen voor het werkwoord 'zeggen' :
 - van stil naar luid, begin met 'fluisteren'
 - van vriendelijk naar kwaad, begin met 'flemen'
 - van onduidelijk naar duidelijk, begin met 'mompe-len'.Gebruik de uitersten van elke groep in een zin.
- (4) Som zoveel mogelijk adjectieven op die ongeveer hetzelfde betekenen.
vb. groot : gigantisch, enorm, immens,
Gebruik twee synoniemen in een zin.

FASE 3 : CREATIEVE TOEPASSING

Hier dienen de leerlingen alle deelvaardigheden samen te bundelen om zelf een tekstje te schrijven waarin de ruimtebeschrijving in een van zijn functies tot uiting komt. Enkele voorbeelden :

OEFFENING.

Schrijf een tekstje waarin de stemming van deze personages ook terug te vinden is in de natuur. Onderstaande foto's kunnen een hulp zijn.

OEFFENING.

- (1) Schrijf een tekst waarin je de ruimte beschrijft waarin een erge rijke fabrieksdirecteur woont.
- (2) Schrijf een tekst waarin je de woonplaats van een arme landloper beschrijft. Beschrijf ook zijn uiterlijk.

Besluit

Aan het creatief schrijven moet een duidelijke plaats worden toebedeeld in het moedertaalonderwijs. Het dient op een functionele manier te worden ingebouwd in de andere taalactiviteiten : het mag zeker geen geïsoleerde positie innemen. Het in dit artikel aangestipte oefenmateriaal kan ook andere aspecten van het taalonderwijs belichten. Het spreekt voor zich dat het enkel een aanzet wil bieden en dat er geenszins volledigheid beoogd werd. Als laatste tip : het werkt volgens ons enorm motiverend voor de leerlingen als men wat ze zelf schrijven ook als stukje literatuur in de klas durft behandelen.

Jo Verhoeven en Kris Van de Poel
Aarhus Universiteit, Institut for Germansk Filologi, Bygn.
326, Ndr. Ringgade 1, DK 8000 Aarhus - C, DENEMARKEN

NOTEN

Bij Fase 1. a en b.

- a. Norrtullsgatan drieëntwintig was een oud en lelijk huis en na de drukkende hitte was het verbazingwekkend koel in het trapportaal. Het was net of het vocht en de koude van de winter zich in de muren genesteld hadden achter het afgebladderde pleisterwerk. De vrouw die de deur dichtdeed was klein en mager en had scherpe, verbitterde gelaatstrekken. Haar haar was piekerig en vermoedelijk had ze het lang geleden voor het laatst geverfd, want het was bijna wit aan de punten, met donkerder strepen in het midden ; een paar centimeter van de haarwortels was het bruin. Ze was gekleed in een gestreepte doorknoopjurk van een slobberige katoenen stof met

grote donkere zweetplekken onder de armen. Kollberg rook dat het niet de eerste keer was dat ze in die jurk transpireerde sinds ze hem voor het laatst gewassen had. Ze had blote benen en haar voeten waren gestoken in een paar badslippers van een onbestemde kleur.

De kamer waarin ze woonde was ongeveer drie bij vijf. Het raam zag uit op een sombere binnenplaats. Langs twee van de muren stonden bedden, onder het ene een onderschuifbed dat uitgetrokken kon worden. Een kasje, twee stoelen, een wankel tafeltje en een uit losse stukken aan elkaar genaaid vloerkleed completeerden het geheel.

- b. 'Je ziet spoken vent !', snauwde hij tot zichzelf. Wat een verbeelding.

Hij keek om. Marmot zat op haar bromfiets en zwaaide naar hem toen hij zijn hand opstak. Een auto kwam de straat ingereden en stopte bijna meteen. Vreemd, er stapte niemand uit. Waarschijnlijk een stelletje dat een rustige plek zocht om te knuffelen.

Rudi ademde diep en liep de donkere laan in. Vreemd zo'n park bij nacht. Rechts van hem brandde één lantaarn die een melkweit licht over de struiken smeerde. De lucht geurde naar bloemen en gras. Maar dat nam de groeiende spanning niet weg. Een tak kraakte, er ritselde iets. Rudi voelde zijn hart letterlijk in zijn keel bonzen. hij vocht tegen de verleiding om weg te rennen. Een twintigtal meter voor hem stond het houten bouwsel. Er gloeide een lichtpuntje op. Er stond iemand die rookte.

BIBLIOGRAFIE

Daems, Fr. et. al. : Leren leven in taal. - Malle, De Sikkel, 1982.

Hierbij willen we ook verwijzen naar het handboek DigieTAAL 3.- Kapellen, De Nederlandse Boekhandel, 1986, waarin creatief schrijven op deze wijze geïntegreerd werd.